

Наташа П. РАКИЋ<sup>1</sup>

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Одсек за филологију

Центар за проучавање језика и књижевности

## ТОМАС БЕРНХАРД – РАЂАЊЕ ЈЕ ЗЛОЧИН ПРВОГ РЕДА<sup>2</sup>

Рађање/стварање/производња, (не)намерно одбацивање, занемаривање и (не)васпитавање деце која израстају у несрећне природе од којих већина спас види у самоубиству, злочин је првог реда. У раду ће се на основу романа *Узрок и Дете* испитивати Бернхардово поимање односа родитеља-створитеља као однос производитељ-производ. Како се овај однос рефлектује на децу, да ли је потребан и могућ опрост за свесно руинирање младе јединке у првим годинама живота, ко смо ми и ко су наши родитељи – само су нека од питања на која ће рад покушати да да одговор ослањајући се на радове Шопенхауера и Хајдегера и узимајући у обзир стање духа послератног аустријског друштва.

*Кључне речи:* рађање, родитељ/производитељ, патња, дете, производ, злочин

*Ми смо произведени (направљени), али нисмо на путу изведени (васпитани), с поштом и поштом наши производитељи према нама пошто су нас произвели, с поштом човекоуништујућом беспомоћношћу и већ у прве три године живота рунирају све у новом човеку о коме не знају ништа, сем, ако ишта, да су га без памети и неодговорно произвели, а не знају да су тиме починили највећи злочин [...] јер у прве три године живота, о којима наши производитељи као родитељи не знају ништа, ништа не желе да знају и ништа не могу да знају [...] наши су нас производитељи разорили и уништили и увек разорили и увек уништили за цео наш живот.*

(Бернхард 2010: 49–50)

Георг Винфрид Зебалд је у предговору збирке есеја о аустријској књижевности под називом *Описивање несреће* послератну, аустријску литерарну сцену, на челу са Томасом Бернхардом, описао као „тачку где се мора напустити познати миље и ухватити се у коштац са непознатим суставима” (2006: 6) јер аустријске уметнике непрестано опседа оно далеко и страно, што вибрира испод површине социјалног и политичког окружења које се непрестано мења. „На таквим је рубним површинама настала не само такозвана аустријска култура, већ и њен зазор. Аустрија је једна од ретких земаља која је аутокритичност учинила својим основним принципом” (2006: 86). Код њих се уочава симбиоза насиља, конзервативизма с једне, те немоћи, дезинтеграције и потенцијалне побуне са друге стране (уп. Томчић 2013).

Томас Бернхард спада у групу писаца који покушавају да докуче најтамније кутке људске егзистенције. Његови ликови крећу се улицама Салцбурга и других градова Аустрије који су означени као мрачни, опасни, као они који прете да угуше и убију све оно што је, према мерилима владајуће идеологије и друштва,

1 natasajevdjovic01@gmail.com

2 Рад је настао у оквиру пројекта *Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски и глобални оквир* (178018), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и као део пројекта *Брендони у књижевности, језику и уметности*, ФИЛ-1819.

непримерено и, самим тим, неприхватљиво у појединцу. У његовим делима свет је приказан као бина на којој људи играју своје улоге смрти (Todesrolle) јер је очигледна немогућност смислене егзистенције у таквом свету. Марсел Рајх Раницки (1990) сматра да Бернхард бира маргину како би препознао и разоткрио жаришта друштвене болести од које болује аустријско послератно друштво. Према Раницком, он не мора да трага за својом темом јер тема проналази њега. Упитан да одговори на питање о вези између уметности и стварности, Бернхард је изјавио да „оно што писци пишу није ништа спреам стварности [...] стварност је тако лоша да она не може да буде описана”, као и то да њима (писцима) „не преостаје ништа друго него да извештавамо о чињеници да смо разбијени” (Бернхард, Шајб 2013).

Разбијеност о којој он говори настаје из односа родитеља, пре свега мајки, према деци, коју они, према Бернхарду, свесно руинирају. Бернхард је покушао да проникне у срж уништитељског односа који се преко поремећене релације мајка-дете преноси на поремећен однос породица-дете и на крају друштво-дете, што у Бернхардовим списима видимо и као однос Аустрије према постгенерацији<sup>3</sup>. Деца, младе јединке које се од почетка системски уништавају због недостатка родитељске љубави и њихове непросвећености, спас виде најчешће у самоубиству. Тако је рођење једнако злочину. Бернхард тврди да је рођење „бацање јединки у свет” који систематски тежи његовом уништењу, па се чини да су (само)изолација и, коначно, смрт, једини излаз из живота обележеног патњом од самог рођења. Према Бернхарду, чин рођења човека једнако је животињском окоту, а након тог следи целоживотна патња у духоистребујућем систему кога чини спрега породице и друштвених институција.

Иако је целокупно Бернхардово стваралаштво прожето критичким размисљањима о овом односу, у раду ће се само на основу романа *Узрок* и *Дете*<sup>4</sup> испитивати поимање односа родитеља као створитеља и деце као производа који се баца у свет резултирајући тиме да ће „тај нови човек бити у својој, за цео живот двојбеној егзистенцији безнадежно изгубљена природа” (Бернхард 2010: 18). Имајући у виду Бернхардов компликован однос са мајком, који је обележио његово стваралаштво, морамо се у раду дотаћи Фројдове теорије о механизмима потискивања, а рад ће се дотаћи и филозофских расправа Мартина Хајдегера и Фридриха Шопенхауера, чије су тезе о „бацању јединки у свет” имале велики утицај на промишљање Т. Бернхарда. Од значаја за рад су теорија Луја Алтисера о идеолошкој позадини процеса васпитања као процеса производње, као и теорије Мишел Фукоа о паноптикону и друштву у коме је сам симптом болести творац поремећаја. Рад ће понудити приказ нарушеног односа родитеља (мајке) и детета као односа који обележава недостатак и(ли) неспособност приказивања љубави мајке према детету, што од детета чини заувек унесрећену природу. Овакав однос који се може окарактерисати као хладан, карактеристичан је за однос производитеља према производу. Конфронтација са оваквом фигуром мајке преноси се, у Бернхардовом случају, са личног нивоа на целокупну друштвену

3 „Друга генерација” је термин који је у оквиру Шоје дефинисао Алан Бергер. Он подразумева под овим појмом не само директне потомке Јевреја који су преживели Холокауст већ и потомке злочинаца. С обзиром на то да се с траумом Холокауста не боре само директни наследници (деца), већ су укључени и блиски рођаци или трећа генерација (унуци), прикладнији је појам постгенерација.

4 Ова два романа део су збирке под називом *Аутибиографски списи Томаса Бернхарда*, која представља скупину романа објављених заједно у периоду од 1975. до 1982. под називима *Узрок* (*Die Ursache* (1975)), *Погрум* (*Der Keller* (1976)), *Дах* (*Der Atem* (1978)), *Хладноћа* (*Die Kälte* (1981)) и *Дете* (*Das Kind* (1982)).

стварност коју је он, у говору поводом доделе Аустријске награде за књижевност 1967. године, описао следећим речима:

„Схваћамо: народ који нема појма, лијепа земља – то су мртви очеви или свјесно бесвјесни очеви, једноставни и припрости људи, у сиромаштву својих потреба [...] Стољећа су без духа, оно демонско у нама је увијек присутна тамница домовине у којој су елементи глупости и безобзирности постали свакодневном нуждом. Држава је творевина која је трајно осуђена на неуспјех, народ је творевина непрестано осуђена на инфамију и малоумље. Живот је безнадежност о коју се подуширу филозофи и у којој на концу све постаје лудило.” (Бернхард, Медвед 2018)

Исказивањем критичког става према друштвеној стварности послератне Аустрије коју, поред свега, никада није напустио, назван је *Nestbeschmutzer*, односно, онај који прља сопствено гнездо. Бернхард је сматрао да су указивање на несавршеност, исказивање сумње, гласна критика и раскрчивање<sup>5</sup> једини начин постојања. Зебалд (2006: 86) је објаснио Бернхардово писање метафором „набујали немир под каменом културе”, а меланхолију у његовим делима као критичку рефлексију прошлости и непрекидни процес учења.

## РАЂАЊЕ = БАЦАЊЕ ДЕЦЕ У СВЕТ

*Живети значи паитити.*

*Бол је у нама основни елемент.*

*Срећа, у најбољем случају, јесте одсуство бола.*  
(Шопенхауер)

У свом аутобиографском пројекту<sup>6</sup> који је изнедрио циклус од пет романа, од којих *Узрок* и *Деше* подлежу овој анализи, Бернхард описује свој развојни пут почевши од рођења у Холандији, преко одласка у Аустрију и живота без мајке, са баком и деком, у Зекирхену, одласка у Траунштајн са мајком и очухом, па све до гимназијских дана у ратом разрушеном Салцбургу и, након тога, година проведених у санаторијуму за плућне болести Графенхоф. Када проговара о свом детињству, дистанцира се од њега и чини се да је он посматрач једног од најтежег периода свог живота који су обележили неправедност, одсуство љубави и одбијање од стране родитеља. Напуштен још пре рођења од стране оца, а затим лишен љубави мајке у раним годинама, предат је образовном систему који је тежио да га повреди, па и потпуно уништи. Имајући у виду овакав развојни пут једног осетљивог дечака, термин „бациање у свет” односи се не само на препуштање детета свету који је униформисан и деструктиван према младима већ и изопштавање из родитељског гнезда које би требало да буде место топлине, бриге и љубави. Уместо да им пруже љубав родитељи децу, из чистог незнања и неспособности, бацају у свет, унесрећују их, чинећи, по Бернхарду, највећи злочин.

5 Валтер Бенјамин бележи да „деструктивни карактер познаје само једно гесло: правити место, само једно чињење: раскрчивање. Његова потреба за свежим ваздухом и слободним простором јача је од сваке мржње [...] Свест деструктивног карактера је свест историјског човека чији је основни афект неукротиво неповерење у ток ствари и спремност да у сваком тренутку прихвати да све што је створено може нестати” (Бенјамин, 1940: 1).

6 Многи критичари настоје да окарактеришу овај циклус као антиаутобиографски пројекат. У биографској књизи под називом *Бернхард* Мигела Санса, који је целокупни опус Т. Бернхарда превео на шпански, указује се на резултате истраживања која су спроведена од стране бројних књижевних историчара, при чему се указује да је Бернхард у свом пројекту био склон претеривању и измишљању чињеница (уп. Саенс, 2014).

У последњем написаном роману *Стари мајстори* у уста главног јунака ставља речи – „Родитељима дајемо опрост уместо да их током целог живота оптужујемо за злочин стварања људских бића” (2001: 85), што је, према њему, грешка коју човечанство преноси са колена на колено. Људско постојање је коначност бачена у бесконачни простор и време, а живот је, чини се, од самог почетка осуђен на (из)умирање.

У Бернхардовим романима више пута је наглашено да је живот казнионица<sup>7</sup> и да би требало издржати ту казну која се зове живот (Бернхард 2010: 259). За Бернхарда који се у раној младости, уз помоћ деде, писца Јохана Фројмби-хлера, упознао са радовима чувених мислилаца и за кога је филозофија била ништа мање од „математичког решења живота” (2010: 119), рођење је било увод у живот као патњу. На промишљања о животу као сталној патњи којој се крај назире тек у смрти, утицали су мислиоци попут Монтења, Шопенхауера, Хајдегера и Канта, а живљење у послератној Аустрији изједначено је са најгором казном и патњом. У овој тачки увиђа се утицај Шопенхауерове филозофије на Бернхардово прозно стваралаштво.

Шопенхауерово промишљање воље као животног принципа, при чему он живот види као патњу, исказано је тврдњом да се из целокупног људског бити-сања патња издваја као права одредба истог. Живот је у њу дубоко укоренен и не може да је избегне. Шопенхауер, као и Бернхард, човекову егзистенцију пореди са казном. Чак је и наш улазак у живот обележен сузама, а његов ток је, у основи, трагичан (Шопенхауер 1981: 745). Он наводи да би, уколико би постојала Божја инстанца, тој инстанци рекао „како се усуђујеш прекинути свети мир ништавности да би могао да изазовеш такав чемер и јад” (1981: 202). За разлику од Шопенхауера, код кога воља крмани животом, узрок патње код Бернхарда је природа која човека води ка болести, смрти и уништењу. Људска егзистенција је пуна патње, смешна је, па и ништавна. Живот је тортура, а ко то не схвата, тај није схватио ништа (Бернхард 1988: 93).

Промишљања Томаса Бернхарда приближавају се схватању Мартина Хајдегера<sup>8</sup> да је људски живот лишен свега трајног и постојаног и да је он, једноставно, бачен у свет без знања одакле долази и куда иде. Човек напросто јесте и мора бити и у томе се састоји његова судбина. Човек је способан да буде тек онда када прихвати апсолутну немогућност егзистенције, односно, саму смрт (уп. Хајдегер, 1988). Смрт као самоубиство и као коначно решење је за Бернхарда веома важан појам о коме говори у истој сентенци када помиње рођење и могућност живљења у тадашњој Аустрији. Наиме, циклус романа почиње податком да је Салцбург, означен појмовима попут „смртоносна болест”, „гробље фантазија” и „отворени музеј смрти”, град у коме сваке године себи живот одузме око две хиљаде људи. За то су криве структуре унутар породице, образовања и ширег политичког живота које подстичу самоубилачке фантазије јер је Салцбург место које је младог човека „непрестано изравно или неизравно корило за непочињене преступе, гушећи у њему ћутљивост и осећајност, уместо да подстиче његов стваралачки

7 Термин „казнионица” често се изједначава са Фукоовом идејом о паноптикону. У Бернхардовом случају, функцију надзорног апарата преузимају два, за њега иста лица система, националсоцијализам и католичанство који су заслужни за духоистребујућу атмосферу која влада аустријским друштвом.

8 О Мартину Хајдегеру писао је у комедији *Стари мајстори* у којој га је називао смешним националсоцијалистичким кичошем (уп. Бернхард 1985). Упркос томе, уочљиво је да су његове филозофске идеје о битисању у свету, Бернхарду биле блиске.

дар” (Бернхард 2010: 7). Самим тим, чини се смислена тврдња да већина меди-тира о самоубиству, односно, смрти као излазу из тог стања „утрнућа”. Остали допуштају да им систем сломи дух и емоцију и егзистирају у таквом „духоистребљујућем” друштву.

Над и међу његовим фигурама лебде смрт и болест, као стални пратиоци животне снаге. Када се узме у обзир крајност свега, долазимо до ништавности читавог живота, па се чини логичном Бернхардова тврдња да је „све смешно када се мисли на смрт” (Бернхард, Медвед 2018). Свест о сопственој смрти је одлучујући тренутак за сваког човека јер је живот „припрема за смрт” (Бернхард 1988: 175). Живот је „процес који изгубите, шта год да радите и ко год да сте. То је одлучено пре него што човек буде тамо” (Бернхард 1980: 207). За Бернхарда (1988: 164), човечанство је „заједница умирања која се проширила на пет континената у милијардама.” Рођење је злочин зато што је постојање обележено неизбежном патњом. Према томе, „злочин је ставити децу у свет у коме су она најнесрећнија” (1988: 133). Заблуда је „када људи мисле да доносе децу на свет. Они доносе одрасле, не децу. Они порађају један ознојен, одвратан стомак у коме се налази један гостионичар или један масовни убица, њега ваде напоље, а не дете. Тада људи кажу да су добили бебу, али су, у ствари, добили осамдесетогодишњег човека коме вода излази са свих страна, који смрди и шепа, који се од гихта не може покренути, њега доносе на свет” (1992: 85).

На основу издвојених цитата из бројних Бернхардових прозних текстова увиђа се ненаклоност, не само према човеку као јединки, животу и могућности живљења у свету који га окружује, већ и према чину рођења који, Бернхард упоређује са животињским окотом. То нас наводи на закључак да су родитељи, а нарочито мајке<sup>9</sup>, животиње које своје младунце олако доносе на свет и препуштају га истом. А према Бернхарду је свет, односно, позорница послератне Аустрије, опасно, смртоносно место у коме за младе јединке, затупљене и непросвећене неваспитавањем и затупљивањем од стране непросвећених родитеља/животиња/производитеља има места само уколико постану као њихови непросвећени родитељи/производитељи послушни владајућем систему.

### ЧОВЕК/БЕБА = МАЈЧИН ОКОТ

Узроке изједначавања рођења са животињским окотом и живота са патњом морамо потражити у Бернхардовом односу са мајком, Хертом Фабјан. Херта Фабјан била је фигура која је својом хладноћом и (не)васпитавањем њега утиснула неизбрисив траг на души осетљивог дечака какав је Бернхард био, и као таква утицала је на његово стваралаштво и у њему исказано схватање живота као казне, патње и несреће. О њиховом односу пуном хладноће и неразумевања услед немогућности исказивања правих емоција писао је и у овом циклусу романа.<sup>10</sup>

Неслагање и неповезаност са мајком потиче још из најранијег детињства. Херта Фабјан га је донела на свет јако млада, када се налазила у Холандији, где је и упознала његовог оца који ју је убрзо оставио, па је она морала сама да се брине о Бернхарду за кога нико од њене породице у прво време није знао. У тим најранијим

9 Мора се узети у обзир немир и патња коју у Бернхарду изазива недостатак биолошког оца. То резултира тиме да се целокупно његово стваралаштво може подвести под појмом „трагање за оцем”.

10 На основу истраживања његових биографа (уп. Саенс 2014) испоставиће се да су наведени подаци о њој често одступали од истине. Не сме се сметнути са ума Бернхардова неописива потреба за претеривањем.

месецима прекинута је нит између њих двоје. Заправо, његова прва сећања нису тренуци са мајком, већ мирис мора и рибарских мрежа у којима је лежао.

„Пошто није могла истовремено да зарађује за живот и да буде са мном, морала се одвојити од мене. Решење је био један рибарски кутер у Ротердамској улици [...] седам, осам новорођенчади висило је о палуби рибарског кутера па су их, по жељи мајки које су се појављивале једном или двапут недељно спуштале са палубе и показивале [...] али моја мајка није имала другог избора [...] каткад ми се чини, кад удахнем мирис мора, то је моје прво сећање.” (Бернхард 2010: 341)

Наведени цитат показује да је спона између мајке и сина прекинута по самом рођењу. То је нешто што неће моћи да јој опрости и што ће га прогањати цео живот, иако Бернхард покушава да је оправда сматрајући да „није имала другог избора”. Чини се да га је та ситуација у тој мери обликовала да се он, поред ње, никада неће осећати као код куће. Мајка, која би за дете требало да представља топлину, дом, огњиште, за Бернхарда то никада неће бити. Бернхард (2010: 68) је у роману *Узрок* написао „још данас немам способност да опишем њено биће, увек само неспособност да чак и навестим њено биће, да макар само приближно схватим њен садржај”. Она је за њега увек била биће за чијом љубављу је жезнуо, једна фигура која га је кажњавала и повређивала, вербално и физички, и чије је присуство било болно за њега.

Теже од телесног кажњавања могао је да заборави увреде, псовке, терање да сам подиже дечји додаток, да се сам упознаје са светом, јер мајка, изморена тешким животом, и великим делом зато што је у њему видела његовог оца, није желела да му се посвети. Бернхард (2010: 330) тврди да му је стално пружала осећај да јој је целог живота стајао на путу и да јој је омео срећу зато што је, гледајући њега, гледала и његовог оца, њеног љубавника који ју је оставио. Наметање упоређивања са оцем утицало је на то да би цео Бернхардов живот могао бити тумачен као „тражење оца”, чије име није смело да се помене. А и када би то учинио, био би кажњен. Мајка је, дакле, била та која га је, према његовим речима, „сваки пут суновратила у најстрашнији од свих понора из којега целог живота више нисам изашао” (2010: 336). Наглашавајући да му је мајка најдубље повређивала душу говорећи реченице попут „Само си ми ти још фалио! Ти си сва моја несрећа! Нека те ђаво однесе! Ти си крив за све! Ти си нула, стидим те се! Само си ми ти још фалио! Ти си моја смрт!” (2010: 319), Бернхард нас уводи у термине којима би се могао означити њихов однос. То су, претежно, именице попут – несрећа, смрт, ђаво, животиња, али и реченице попут „Најгрозније од све деце [...] Грозно дете. Мајчин посртај!” (2010: 320), што је довело до развоја осећања кривице за нешто за шта он сам није могао бити крив. Бернхард записује „Мајка ме је кажњавала, али ме није васпитавала [...] ја је разумем, није могла да ме обузда!” (2010: 331).

Овакво понашање мајке/родитеља према детету које у том узрасту није способно за другачију реакцију од потискивања и/или унутрашње патње, резултирало је развојем осећаја кривице код детета које сматра да је оно само узрок оваквом понашању мајке/родитеља. Узевши у обзир Фројдово разумевање потиснутих емоција (уп. Фројд 2007), може се тврдити да из њих настаје параноичан однос према свету који се, у Бернхардовом случају, огледа у његовом схватању света и живота као опасности које прете његовој егзистенцији, па је, разумљиво, живот патња и припрема за смрт. Мржња, страх и различите врсте зазора указују на потиснуте елементе. Према Фројду (2007: 194), параноичан однос и потиснуте емоције имају позитивну конотацију јер параноик покушава да изгради



нови свет у коме може да живи. Реконструкција догађаја поништава ефекте потискивања, и усмерава либидо према некадашњим објектима, али „с негативним предзнаком”.<sup>11</sup> То онемогућава идентификацију са некадашњим објектом и јача суперего који настаје интернализацијом родитељских фигура, при чему суперего задржава особине интернализованих особа – строгаћу и жељу за кажњавањем. На тој равни не постоји више потреба за идентификацијом, у нашем случају, детета са родитељем, а тај процес се касније шири и на утицај учитеља, друштва и других ауторитета (2007: 307). Процес изласка из улоге жртве омогућава гласну критику околине.

Томас Бернхард, пишући дело *Аутиобиографски сјиси*, оштро критикује родитеље, изједначавајући их, као већ напоменуто, са животињама. Реч животиња у контексту родитеља, пре свега мајке, среће се често у Бернхардовом раду –

„нови човек је као животиња увек само мајчин окот и заувек га та мајка узима и упропашћава као животињу, имамо посла само са животињама које су окотиле њихове мајке, а не са људима које су већ у првим месецима разориле и уништиле те њихове мајке с њиховим целокупним анималним незнањем [...] човек се прво производи, а поступак је животињски, и рађа као животиња и увек се само анимално третира.” (Бернхард 2010: 51)

Тиме се Бернхардово схватање овог односа приближава Кафкином поимању родитеља и њихове улоге у процесу васпитања. Франц Кафка описује свој унутрашњи сукоб са оцем у делу *Писмо оцу* (2010), у коме га криви за тиранију као средство којим се служе родитељи како би их сломили и усадили им осећај инфериорности. Родитељи, према Бернхарду, према деци гаје животињску, бесмислену, увек променљиву љубав. Али те родитеље не погађа кривица јер никад нису биле просвећени зато што друштво има друге интересе од просвећености (2010: 50). Родитељи поступају „тупаво” према потомцима и тиме их уништавају за читав век.

### **РОДИТЕЉ/ПРОИЗВОДИТЕЉ = ДЕТЕ/ ПРОИЗВОД/НЕСРЕЋНА ПРИРОДА**

Нови човек живи разорен, осујећен и уништен. Систематско уништавање и затупљивање младих јединки је хиљадугодишња традиција људске расе зато што су друштву, да би оно функционисало, неопходни такви послушници. У роману се препознају три институционална кривца аустријског васпитног и одгојног злочина: породица, црква и школа које ће настојати да субјектове интересе и емоције украте и укалупе у сврху производње.

Бернхардово схватање рађања као производње надовезује се на Алтисерову теорију о идеологији. Према Алтисеру (уп. Алтисер 2015), идеологија интерпелира субјекте зато што субјекти носе одређено име од рођења и бивају одгајани на одређен начин. Доласком на свет бивамо уведени у породицу која на нас преноси вредносне системе и обликује нас како бисмо постали прихватљив члан друштва, а онда нас образовне институције обликују тако да постајемо прави репрезенти владајуће идеологије, а опет, неспособни за самостално мишљење и то се преноси са генерације на генерацију. Такав круг васпитавања-производње, уклапа се, према Алтисеру, у круг стварања производних односа једног друштва.

<sup>11</sup> У есеју *Појам језе у књижевности и психологији* (2010), Фројд говори да је оно што је блиско и познато, заправо, језиво, а то се тумачи ко последица потискивања.

Млада јединка постаје производ, а сви они који учествују у процесу производње кроз васпитање постају произвођитељи. Ту улогу на себе преузимају биолошки родитељи, али и институције које обликују друштво, попут цркве, породичних и васпитних институција.

Спрега породице, цркве и школства гради један систем који тежи томе да непрестано надзире јединку, што Бернхардово проматрање повезује са Фукоовим тумачењем света и живота као тамнице, паноптичке грађевине у којој се спроводи непрестана опсервација затвореника са циљем надзора и контролисања. Тај надзирани човек мора постати као сви остали. Његов живот су патња и незнање. Такав човек је себе претворио у објекат којим, касније, управља огромна бирократска машинерија и неко чија егзистенција не би била могућа без суделовања у државном систему.

Овакво описивање у потпуности одговара дефиницији једне ауторитарне личности<sup>12</sup> која је подложна манипулацијама, а такав карактер је неспособан да стекне непосредна људска искуства. Адорно овај тип личности назива типом постварене свести који је сам себе у неком смислу изједначио са стварима, а потом и друге. „Они који се слепо подређују колективу претварају се у нешто слично материјалу и поништавају се као самоодређена суштина. Уз то иде и спремност да се са другима поступа као са аморфном масом” (Адорно 1997: 7). Бернхард је о томе говорио у роману *Узрок*, када је описивао своје године проведене у интернату називајући га местом „у које су га они за које је мислио да су га волели при пуној свести бацили” (Бернхард 2010: 12). Првих година боравка у интернату, за време којих је њиме владао Гринкранц, оличење националсоцијалистичке идеологије, млади су се сматрали објектима „ослабљеним људским материјалом које је он употребљавао и злоупотребљавао за своја болесносадистичка стања” (2010: 41). Касније је чика Франц, представник католичке цркве, „преузео уништење душе тог новог човека” (2010: 52). Као што се може уочити, процес опредмеђивања и постваривања човека започет је већ у првим месецима живота, а први кораци и прве мисли је требало да буду усклађене са системом производње.

## ЗАКЉУЧАК

Песимистичко и мизантропско поимање света уочљиво је у основној тези Бернхардовога рада. Људски живот је патња и као такав се мора прихватити и о њему се мора промишљати. Томас Бернхард је писац који прекида са традицијом захваљивања родитељима за живот који су дали својој деци и који их, свесно или не, уништавају. Бернхард им се супротставља, дистанцира од њих и критикује их због њихових (не)избора. Рађање, односно стварање/производња новог бића, животиње или механизма, (не)намерно одбацивање, емоционално занемаривање и (не)васпитавање деце која израстају у крајње несрећне природе од којих већина спас види у самоубиству, према Томасу Бернхарду, злочин је првог реда.

Бернхард жели, у својим радовима, да нагласи да је човеков дух од самог рођења, а касније и кроз живот, спутан правилима која теже да њега, рођеног/

12 Једна од карактеристика ауторитарне личности је ауторитарна субмисивност коју Адорно дефинише као жељу за јаким вођом, потчињеност држави и послушност. Она представља општи став према било ком ауторитету. Ова подређеност спољним чиниоцима проистиче из неразвијености унутрашњег ауторитета, односно савести, док друга хипотеза наводи да је то начин борбе против бунтовних осећања које изазива ауторитет и која стоје под контролом страха.



баченог у свет као какву животињу, претворе у производ, аморфну масу послушника. Он устаје против свих оних институција којима је циљ произвођење непросвећених јединки, које ће, вековима, чинити злочин рађања, односно, производње исто толико унесрећених.

## Литература

- Адорно 1997: Т. Adorno, *Minima moralia. Рефлексије из оштећеног живота*, Сарајево: Веселин Маслеша.
- Алтисер 2015: Л. Алтисер, *Идеологија и државни идеолошки апарати*, Београд: Карпос.
- Бенјамин 1940: W. Benjamin, *Über den Begriff der Geschichte*, Frankfurt. Surkamp-verlag.
- Бернхард 1958: Т. Bernhard, *Alte Meister – Komödie*, Frankfurt am Main: Surkamp-Verlag.
- Бернхард 1980: Т. Bernhard, *Frost*, Frankfurt am Main: Surkamp-Verlag.
- Бернхард 1988а: Т. Bernhard, *Verstörung*, Frankfurt am Main: Surkamp-Verlag.
- Бернхард 1988б: Т. Bernhard, *Korrektur*, Frankfurt am Main, Surkamp-Verlag.
- Бернхард 1988в: Т. Bernhard, *Der Ignorant und der Wahnsinnige*, in: *Stücke 1*, Frankfurt am Main: Surkamp-Verlag.
- Бернхард 2010: Т. Бернхард, *Аутобиографски списи*, Нови Сад: Футура публикације.
- Зебалд 1994: G. W. Sebald -*Die Beschreibung des Unglücks, Zur österreichischen Literatur von Stifter bis Handke*, Wien : Residenz-Verl.
- Кафка 2010: Ф. Кафка, *Писмо оцу*, Београд: ЛОМ.
- Милер 1992: А. Müller, *Im Gespräch mit Thomas Bernhard*, Weitra: Bibliothek der Provinz.
- Саенс 2014: М. Saens, *Biografija Tomasa Bernharda*, Beograd: LOM.
- Рајх-Раницки 1990: М. Reich-Ranicki, *Thomas Bernhard*, Zürich: Ammann Verlag AG.
- Томчић 2013: А. Томчић, *Малограђанске параноје и меланхолични бунтовници- Томас Бернхард и субверзије развојног наратива, Поља, часопис за књижевност и теорију*, 482, Нови Сад, 89–122.
- Флајшман 1991: К. Fleischmann: *Thomas Bernhard - Eine Begegnung. Gespräche mit Krista Fleischmann*, Wien.
- Фројд 1923: S. Freud, *Trauer und Melancholie*, u *Das Ich und das Es*, Frankfurt am Main: Fischer.
- Фројд 2010: S. Freud, *Pojam jeze u književnosti u psihologiji*, Zagreb: Scarabeus-naklada.
- Фуко 1997: М. Фуко, *Назирајући и кажњавајући: рођење зајвова*, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Хајдегер 1988: М. Хајдегер, *Битак и вријеме*, Загреб: Напријед.
- Чомски и Фуко 2011: Х. Чомски, М. Фуко, *О људској природи: правда проишав моћи*, Београд: Карпос.
- Шајб 2013: А. Шајб, *Од катастрофе до катастрофе, Поља, часопис за књижевност и теорију*, 482, Нови Сад, 58–64.
- Шопенхауер 1981: А. Schopenhauer, *Svet kao volja i predstava*, Beograd: Grafos.
- Медвед, Наташа, Увијек присутна тамница домовине, <https://www.xxzmagazin.com/uvijek-prisutna-tamnica-domovine>, 5. 3. 2019.
- Ђурић, Михаило, Хајдегер и криза човековог саморазумевања, [https://standard.rs/2018/12/31/hajdeger-i-kriza-covekovog-samorazumevanja/?ns\\_abc=latin](https://standard.rs/2018/12/31/hajdeger-i-kriza-covekovog-samorazumevanja/?ns_abc=latin), 2. 3. 2019.

## THOMAS BERNHARD – GEBURT IST DAS GRÖSSTE VERBRECHEN

### Resümee

Laut Thomas Bernhard sind Geburt, d.h. Erzeugung, sowie die (un)absichtliche Verwerfung und (Un)Erziehung der Kinder das schrecklichste Verbrechen. Diese Kinder können wegen solcher Erziehungsmethoden und wegen des Mangels an Elternliebe nichts anders als unglückliche Menschen werden, da das Leben für sie nur das Leiden ist, was der Grund dafür wäre, dass sie die Rettung im Selbstmord finden. In Romanen *Die Ursache* und *Das Kind* wurde die Relation zwischen Eltern und Kinder analysiert. Die Arbeit versucht, die folgenden Fragen zu beantworten: Wie beeinflusst die Kälte der Eltern die Kinder? Können die Kinder die Kälte der Eltern verzeihen und vergessen? Wer sind wir und wer unsere Eltern? Von grosser Hilfe für die Arbeit sind die Schriften von F. Schoppenhauer, M. Heidegger, M. Foucault und L. Althusser.

*Schlüsselwörter:* Geburt, Eltern/Erzeuger, Leiden, Kind(er), Verbrechen

Nataša P. Rakić